

*Наталя Петрівна МАРЧЕНКО,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ (Київ)*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ СТЕРЕОТИПИ У НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ БІОГРАФІЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ

Розглянуто роль і місце біографіки для дітей у формуванні єдиного історичного поля суспільства. На основі аналізу серії «Життя видатних дітей» показано, які саме соціокультурні стереотипи панують у новітній українській біографіці для дітей.

Ключові слова: біографіка, література для дітей, соціокультурні стереотипи, наративні моделі.

Role and place of biography study for children in forming of single historical social field is discovered. Based on analysis of series “Life of Prominent Children” it is shown what exactly socio-cultural stereotypes dominate in recent Ukrainian biography study for children.

Key words: biography study, children’s literature, socio-cultural stereotypes, narrative models.

Рассмотрены роль и место биографики для детей в формировании единого исторического поля общества. На основе анализа серии «Жизнь замечательных детей» показано, какие именно социокультурные стереотипы господствуют в новейшей украинской биографике для детей.

Ключевые слова: биографіка, література для дітей, соціокультурні стереотипи, наративні моделі.

*«Не варто себе дурити: образ інших народів чи власний образ,
який живе в нашій душі, залежить від того, як у дитинстві нас
вчили історії. Це вкарбовується на все життя»*

М. Ферро

Від початку історія у свідомості та практиці людства існує у двох нероздільних формах — власне наукового знання про минуле та історичної розповіді як його мистецького відтворення [6]. Власне, взаємодія цих двох дискурсів шляхом різ-

нотипної нарації і витворює феномен історії як усвідомленої у межах окремого соціуму тяглості сенсів. Відтак, кожна зміна наративної моделі чи стратегії веде до зміни історичних сенсів і стереотипів (це явище на профанному рівні відоме як «переписування історії»). У той час як накопичення інформації (не зважаючи на рівень її достовірності та якості) поза наративним дискурсом жодним чином на дані процеси не впливає [5]. У цих межах особливого значення для формування єдиного історичного поля суспільства та держави набуває відстеження, аналіз і корекція біографіки як найбільш персоналізованої, а отже, поширеної та дієвої наративної форми представлення історії у суспільній свідомості. Ще більш значимим видається дане завдання щодо дитячої страти як такої, що найбільш легко піддається зовнішнім впливам і природно змінювана по-суті.

У власне історичному дискурсі означені питання досить широко розглянуті в роботі «Як розповідають історію дітям у різних країнах світу» М. Ферро [8]. Для нас, зокрема, важливі його тези: а) «Ми віднаходимо тут (йдеться про наявність у межах однієї нації кількох присутньо різних «історій» — Н. М.) зіткнення колективної пам'яті з офіційною історіографією, і в ньому напевно проблеми історичної науки виявляються значно чіткіше, ніж у працях істориків»; б) «Історія в тому вигляді, як її переповідають дітям, та й дорослим, дає змогу одночасно з'ясувати як те, що суспільство думає про себе, так і те, як змінюється його стан упродовж часу. Слід лише не обмежуватися вивченням шкільних підручників і коміксів, а спробувати зіставити їх із постулатами сучасної науки» [8, с. 9].

Як бачимо, звернення до дитинства видатних людей як засобу активізації у суспільстві певних ідеалів і думок має власну історіографію та коло думок. З одного боку вчені приділяють увагу вивченню дитинства як такого [9], з іншого — саме дитинство великих цікавить соціум, оскільки підсвідомо батьки прагнуть побачити в цих оповідях великі перспективи власних дітей, а дітям цікаво дізнатися, що відбувалося у їхньому віці з людьми, котрі чогось у житті досягли. Відтак, біографіка для дітей завжди була і залишається як комерційно привабливим проектом для видавців, так і перевіреном засобом впливу на суспільство для політикуму.

Також слід зважати на те, що у межах біографіки автор потрапляє в залежність до реальної «історії життя» свого персо-

нажа, котра існує не лише як інформація (факти біографії, документи), а й як наратив (спогади, розповіді, листи, твори тощо). Відтак, переповідаючи чужу «історію життя», автор завжди є насамперед інтерпретатором даного наративу, а вже потім — творцем нового художнього дискурсу. Тому, якою б суб'єктивною не була художня правда витвореного ним персонажа, об'єктивно вона відтворює як уявлення сучасників автора про час і постать історичної персони, так й «історію її життя» у межах суспільного наративного дискурсу. За умови свідомого писання біографіки для читача-дитини до означених рис додається ще й чіткий вияв суспільних уявлень про ціннісні орієнтири та морально-етичні критерії формування образу «достойної людини», вартої наслідування наступниками. Отже, можемо припустити, що аналіз сучасної біографіки для дітей дасть змогу об'єктивно виявити основні риси новітніх уявлень українців про своє минуле та встановити їхні ціннісні орієнтири щодо майбутнього.

Мета пропонованого дослідження — з'ясувати, які соціокультурні історичні стереотипи віддзеркалює найбільша та найширше рекламована нині в Україні серія художньої біографіки для дітей «Життя видатних дітей»¹ і які погляди щодо особистісного ідеалу нашого сучасника вона декларує.

Історія художньої біографіки для дітей в Україні налічує не одне століття [4], та за останнє десятиліття поза шкільництвом було створено не так багато оригінальних видань, як очікувалося. Чимало робить для відродження та розвитку жанру Є. Білоусов (книга оповідань «Славетні імена України» (К., 2005), повісті-казки «Тарасове перо» (К., 2004) і «Лесина пісня» (К., 2010)². Низку книжок про митців Англії підготував російською мовою Л. Гамбург³. Цікавим явищем сучасного художнього осмислення напівлегендарних героїв України

¹ До аналізу включено видання серії, видрукувані до 01.01.2011 р.

² Ширше щодо цього див.: Марченко, Н. П. Євген Білоусов. Лесина Пісня // НБУ для дітей. — КЛЮЧ. — Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowCategory/1?page=5>

³ Див.: «Гулливер, Алиса, Винни Пух и все-все-все» (1996), «Шерлок Холмс, отец Браун, мисс Марпл и все-все-все. Приглашение в английскую классическую детективную литературу» (2001), «Сер Джон Фальстаф, мистер Пиквик, Дживс и все-все-все. Английский юмор, его литературные и реальные герои» (2003). Збірка «Дитинство п'яти письменників Англії» [Чарльз Діккенс, Роберт Стівенсон, Кеннет Грехем, Редьярд Кіплінг, Роальд Дал] (2008) вийшла українською в перекладі Н. Позняк.

стала поява у «Видавництві Старого Лева» серії «Українська сила» (О. Гаврош «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» (2007) та «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» (2008), М. Морозенко «Іван Сірко, Великий характерник» (2010)). Нове прочитання напівзабутій постаті князя Боброка-Волинського для підлітків дав В. Рутківський у повісті «Сині води» (К., 2011). У 2009 р. видавництво «Апріорі» започаткувало серію книг «Апріорі — дітям», що знайомить молодших школярів із біографіями визначних письменників і уривками з їхніх творів, доступними сприйняттю дітей молодшого та середнього шкільного віку⁴. У 2011 р. у київському видавництві «Зелений пес» започаткована біографічна серія «12 балів», зорганізована як своєрідне «розслідування» сучасним школярем дискусійних моментів і подальших інтерпретацій життя та діянь видатних («Степан Бандера і я» В. Левицької, «Княгиня Ольга і я» та «Леся Українка і я» М. Горяннич, «Іван Мазепа і я» Г. Ручай). Але найчисленнішою та найбільше поширеною в Україні⁵ залишається серія «Життя видатних дітей» (далі — «ЖВД»), започаткована 2007 р. київським видавництвом «Грані-Т» у формі авторських збірок художніх інтерпретацій окремих епізодів із дитинства відомих людей (на 01.01.2011 р. вийшло 32 книги серії⁶).

За версією видавництва, ідея серії належить І. Роздобудько. Та проект не є чимось винятковим: подібним чином була укладена збірка В. Кулицького «Коли великі були малими», видана в Україні 1984 р. у перекладі О. Підвишенської⁷. Серії подібного зразка відомі також як у Західній Європі (скажімо, книга Жаклін Маді «Ранні роки: дитинство видатних людей»⁸, опублікована у Великобританії у 1967 р.; серія спо-

⁴ Д. І. Іваницька уклала збірки «Шевченко — дітям» та «Леся Українка — дітям» (обидві — 2009 р).

⁵ «ЖВД» активно рекламується видавництвом у межах українського й, частково, російського ринків, має значний як для українського сьогодення розголос (рецензували О. Думанська, М. Семенченко, О. Шульга, Н. Позняк, Н. Марченко, М. Коляно, Н. Малетич, В. Карп'юк, А. Лантан, Кіра Кірошка та ін.).

⁶ 2007 р. було видано 7 книг, 2008 — 13, 2009 — 6 і 2010 — 6.

⁷ Книжка містила оповідання про дитинство Г. Галілея, К. Лінея, Ч. Дарвіна, К. Ціолковського, А. Ейнштейна, Й. Кеплера, М. Коперника, Л. да Вінчі, М. Ломоносова, І. Ньютона, Д. Менделєєва, Т. Едісона, Р. Декарта, Р. Коха та Г. Лейбніца

⁸ Англійська авторка на власний розсуд обрала 36 постатей і спробувала простежити, як і чому люди досягають вершин. На 74 сторінках своєї

гадів про дитинство видатних італійців (1983–1984)⁹ тощо), так і в США (проект «Дитинство видатних американців»¹⁰, що існує з 1986 р.) і Росії («Жизни замечательных детей» В. Воскобойнікова, розпочата 2007 р.) [7].

Українську версію на її початковому етапі відзначала абсолютна демократичність (добір персонажів здійснюється поза будь-якими редакційними вимогами чи наперед продуманим планом, окрім одного: авторами ставали відомі (чи «розкручені» на той час) в Україні письменники, серед п'ятірки вільно обраних ними персонажів мав бути хоча б один українець і мало йтися саме про дитячі роки достойника). Відтак, кожний із авторів обирає постаті за власною логікою, намагаючись зацікавити юних читачів не так загально прийнятими чи знаними зразками, як власною особистісною шкалою цінностей, «персональною правдою», підтвердженою долями видатних людей із далекого й недалекого минулого.

Згодом почали з'являтися видання серії, герої яких згруповані за іншими принципами: національним (І. Андрусак, Б. Жолдак, М. Павленко), гендерним (А. Багряна), фахової діяльності (книжки, створені разом із Національним олімпійським комітетом), регіональним (О. Гаврош) тощо. Спільним залишається дизайнерське вирішення серії та спосіб структурування відомостей у межах окремого тому-книжечки: художня розповідь про окремі епізоди з дитинства персонажа супроводжують почасти взяті безпосередньо з «дорослих» довідників стислі відомості щодо його подальшої долі та досягнень. Окремі книжки містять також передмови-звертання

книжечки вона описала дитинство та початок кар'єри Наполеона та Пікассо, А. Ейнштейна та Л. Брайля, Д. Остін і навіть Є. Євтушенка.

⁹ Серія розрахована на дітей середнього шкільного віку та обмежується виключно митцями-італійцями: письменниками (Дж. Лагоріо, Ф. Квілічі та ін.), журналістами (Д. Новеллі та ін.), діячами кінематографа (К. Вердоні, Д. Арпіно та ін.).

¹⁰ Серія задумувалася не так із пізнавальною метою, як із пропагандистською (змалку прищеплювати гордість за свою націю, країну, співвітчизників) і досі залишається серед бестселерів. Охоплює представників різних сфер — бізнесменів, винахідників, політиків тощо. Нині видано понад 170 книжок, розподілених за історичним принципом: «Колоніальні часи», «Боротьба за незалежність», «Раннє національне зростання», «Освоєння Заходу» тощо. Над серією працює близько 65 авторів. Книжки розраховані на дітей молодшого та середнього шкільного віку. Нещодавно видані адаптовані варіанти для наймолодших (із великою кількістю ілюстрацій і текстом, оптимальним для дітей, які лише навчилися читати).

автора до читача або (пізніші видання) розповіді про вид спорту чи регіон тощо, про які йтиметься у книжці.

На жаль, відсутність попереднього чіткого задуму, чи хоча б загального бачення серії, призвела до відсутності уніфікації, а, отже, — культури видання: окрім єдиного дизайнерського рішення обкладинки книжки не об'єднані жодними іншими елементами: не мають наскрізної нумерації випусків і різняться як формою пропонованих текстів (від коротких оповідань — до шкіців, новел, кіноказок і невеличких повістей), так і формою подачі довідкових відомостей про достойників (від публіцистичної розповіді — до енциклопедичної довідки), типом ілюстрування (від суто схематичного символічного ряду — до реалістичних портретних композицій) і навіть технічним редагуванням (різне вирівнювання рядків, різнотипні виділення тощо). Не витримується також заявлене видавництвом адресна зорієнтованість серії — «Для дітей молодшого та середнього шкільного віку»: більшість текстів за рівнем пропонованої інформації та її художнього вирішення розраховані на підлітків і старших школярів або коментоване читання дорослим¹¹.

Та, попри все сказане, означена вище свобода формування та реалізації серії дає змогу розглянути її як неупереджений і водночас репрезентативний зріз суспільних уявлень і поглядів сьогочасних українців на «ідеал» людини загалом і «українського достойника» зокрема.

Серед 33 авторів серії (див.: Додаток А) люди віком від 21-го до 71-го року. Автори молодші тридцяти років складають 21,3 %, молодші сорока — 24,2 %, молодші п'ятидесяти — 18,1 %, а старші п'ятидесяти — 36,4 %. Отже, загалом, автори старші сорока років (сформовані за радянської доби) складають 54,5 %, а молодші сорока (котрі формувалися у роки Перебудови та Незалежності) — 45,5 %. Так само майже порівну поділені автори за статтю: чоловіків — 55 %, а жінок — 45 %. Здебільшого, всі вони знають одну чи декілька іноземних мов, мають вищу освіту та ведуть активне суспільне життя. За фахом здебільшого філологи та журналісти, але є також інженери, юристи, економіст, історик, книгознавець, хі-

¹¹ Зазвичай видавництво відповідає на закиди, що різноплановість серії дає змогу обирати: якщо дитині не сподобався один стиль викладу, є надія, що сподобається інший.

мік і навіть океанолог. Цікаво, що власний фах ні для кого (за винятком спортивних журналістів О. Маценка та Гр. Палія) не став чинником відбору персоналій.

Якими ж критеріями користувалися автори, добираючи персонажів для книжок? Що саме видавалося їм важливою та достатньою підставою, аби ввести ту чи іншу постать до кола персон, котрі можуть вважатися зразками для сучасного юного українця?

Найбільш достовірну відповідь на ці запитання містять передмови та звернення до читачів, де прямо задекларовані авторські підходи та ціннісні орієнтири. Як з'ясувалося, при доборі персон письменники всіх поколінь здебільшого керувалися власними смаками та досвідом, не надто зважаючи, чи є обрані ними постаті загально визнаними чи хоча б об'єктивно рівноцінними чи порівнюваними. Так, І. Андрусяк (1968 р. н.) обирав достойників, котрі з тих чи інших причин мали на нього «неабиякий вплив і своїм прикладом, своєю долею, своєю діяльністю чи творчістю багато чого навчили». Скажімо, Д. Туптало — улюблений поет автора й водночас «приклад великого служіння Богу і людям» [Додат. Б, № 8, с. 8]; Гр. Квітка — «вмів поєднати не-поєднане — сміх і сльози...», а ще він — Слобожанець, а І. Андрусяк любить «...Слобожанщину так само як свою рідну Гуцульщину» [Додат. Б, № 8, с. 8–9]; Т. Шевченко — «хоч з нього зробили ідола, та насправді він був дуже класним хлопакою»; Н. Хасевич — «бо бувають в історії страшні часи, коли кожній людині доводиться брати до рук зброю. Краще такі часи не наставали ніколи... Але якщо буде треба — то доведеться! І мені, й тобі, друже читачу...»; О. Довбуш — «гуцул, як і я. ...залишив по собі серед людей добру пам'ять — а це не так просто!» [Додат. Б, № 8, с. 9]. Старша за віком Л. Воронина (1955 р. н.) так само переповідає історії з дитинства кумирів власної молодості (Брюса Лі, Махатма Ганді, Жорж Санд, Ф. Шопена та І. Миколайчука), наголошуючи, що вони варті наслідування не тому, що найкращі чи найвизначніші, а тому, що спромоглися вчасно визнати власну унікальність і завдяки цьому стали щасливими та потрібними для інших [Додат. Б, № 28]. Фактично вторить їй і один із наймолодших авторів серії Л. Дереш (1984 р. н.), котрий обрав для своєї книжки постаті, які свого часу його найбільше

вразили (Н. Тесла — «дивував», М. Гоголь і Марк Твен — «смішили», С. Кінг — «страшив», А. Ейнштейн — полонив красою формули, «завдяки якій я підрахував скільки з письменника вагою 70 кілограмів можна отримати енергії — 21, плюс 20 нулів джоулів! Цієї енергії досить, аби в космосі засвітилося ще одне Сонце!» [Додат. Б, № 2, с. 4]), а вартим наслідування в героях письменник вважає те, що вони, як і читач, «...були геть незвичайними дітьми» і «змогли зберегти у собі ту особливість і в дорослому віці» [Додат. Б, № 2, с. 5].

Як бачимо, добір сформований суто індивідуальним досвідом буття авторів у соціумі та жодним чином не пов'язаний із будь-якими загальнонаціональними, державними чи іншими гуртовими цінностями. Тобто, серія знайомить дітей не з певним спільним для народу чи держави пантеоном, а з хаотичним набором «перевіраних людей», тих, хто для кожного з авторів був і залишається моральним і життєвим авторитетом. Водночас, автори здебільшого переслідують єдину мету — показати дітям зразок справжньої людини на загал, а не причетного до конкретної спільноти громадянина, патріота, визнаного фахівця чи, зрештою, успішної особистості. Отже, більшість із них певні, що головне для дитини — стати повноцінною особистістю, здатною лишити в людях по собі добру пам'ять, а не зреалізуватися як представник і гармонійна частина певної громади.

Подібний особистісний підхід, коли автор не так апелює до суспільної значимості персоналії, як наголошує власну відповідальність за правильність і вартісність вибору, пояснюється як суто комерційними міркуваннями (знаний автор як певний смаковий і ціннісний орієнтир гарантує собою «якісність» добору персоналії), так і реальною відсутністю в Україні єдиного, цілісного, однаково значимого для всіх верств і вікових страт суспільства пантеону достойників.

Загрозливо те, що й досі (навіть на рівні біографіки для дітей) не йдеться про його творення, а підсвідомо продовжує нав'язуватися руйнівна для державотворчих інтенцій думка, що насправді значимі лише постаті, визнані «перевіраними» людьми, а не ті, за яких агітує школа чи держава. Тобто, що значимий насамперед твій власний вибір, а не те, що об'єктивно цементує твоє суспільство, твою націю.

Лише у кількох авторів серії (здебільшого, старших 50-ти років) причина, заради якої вони добирали саме ті, а не інші

постаті, лежить у царині не особистого самовдосконалення, а суспільної значимості. Так, О. Ільченко (1957 р. н.) пропонує читачеві персонажі, чиє життя може «підказати, як стати справжньою особистістю, званою і успішною людиною» [Додат. Б, № 4, с. 5]. Вл. Таранюк (1955 р. н.) пробує пояснити дитині, чому одні люди стають загально знаними, а інші — ні, хоча зроблене ними часом значно вагомніше та значиміше. Мета його оповідей — виправляти ситуацію, виводячи перед очі майбутнього справжніх достойників, а не тих, хто здійняв навколо себе найбільше галасу [Додат. Б, № 26, с. 4–5].

Чимало також авторів, котрі бачать сенс видання серії лише у зацікавленні дитини історією як живим досвідом попередників, а не в персоналізації, просвітництві чи формуванні якоїсь суспільно значимої матриці. Так, С. Процюк (1964 р. н.) зосередився на постатях, «чиє дитинство було складним і надто вплинуло на їхнє доросле життя», аби читачі знали, що «випробування гартують людину, навіть у дитячому віці. Хоча буває й навпаки». І головне — не боятися «пізнавати різні досвіди» [Додат. Б, № 18, с. 5]. Натомість, І. Роздобудько (1962 р. н.) взагалі назвала свої оповіді «казками», оскільки прагне лише привити дітям інтерес до біографіки як такої, бо певна, що розбиратися з правдою історії варто у дорослому віці, коли дитяче читання переросте в сталий інтерес [Додат. Б, № 7]. Так само й І. Хомин (1979 р. н.) занурює читача в казкове місто, де кожен дім і предмет можуть розповісти щось цікаве про своїх господарів і творців: «...у кожній кімнаті ти побачиш безцінний скарб, кимось давно залишений для людства, а отже, і для тебе також» [Додат. Б, № 19, с. 5]. Для авторки головне — ненав'язливо показати мудрість Божого провидіння у ході кожної історії життя та переконати читача, що й він може колись стати одним із історичних персонажів, якщо віритиме у справедливість Божого задуму та власну позитивну місію в світі.

Окремо стоїть серія НОК, у передмові до якої С. Бубка наголошує, чому не можна казати, що у спортсменів немає дитинства, та чому вони й у дорослому віці по-дитячому щиро прагнуть перемагати та досягати нехай для когось незрозумілих, але для них найбажаніших вершин. Камертон його заклик — «перемагайте в чесному бою достойних супротивників і себе самих!» [Додат. Б, № 30, с. 5]. Але й тут пафос на-

ціональної чи державної ідеї, єдності, потреби слави своєї країни, свого народу звучить лише на периферії оповіді.

Наведені приклади засвідчують, що в силу девальвації в українському сьогоденні патріотичних чи й будь-яких інших суспільно значимих закликів як таких, за формулою замовчування опиняється природна та суспільно значима ідея прославити своєю працею та досягненнями власний народ і державу, перемогти не лише задля самоутвердження, а й для спільноти, частиною якої ти є. У цій підсвідомій хворобливій індивідуалізації, відсутності єдності та ідентифікації себе зі спільнотою виявилися, як на мене, наслідки багатовікової української бездержавності: ми соромимося своєї держави й навіть власні чи наших пращурів здобутки не ставимо їй у заслугу, а робимо нічийними, загальнолюдськими, безособовими...

Із тих самих причин, намагаючись уникнути дидактики, та оминати будь-які державницькі чи ідеологічні моменти, автори проголошують доволі химерні висновки щодо своїх персонажів. Скажімо, той же І. Андрусак щодо Гр. Квітки-Основ'яненка підсумовує: «Одне слово, цікавущий був чолов'яга, отой Квітка!» [Додат. Б, № 8, с. 41]. Або щодо Т. Шевченка: «...за своє не таке вже й довге, але дуже насичене життя пройшов крізь безліч випробувань — та все дно залишився людиною. Справжньою людиною! А це — найголовніше...» [Додат. Б, № 8, с. 63]. Зрештою, про кого з відомих, за винятком хіба низки злочинців і тиранів, цього не скажеш?

Часто з міркувань художності автори поступаються історичною достовірністю:

- підміняють факти — публіцистикою (І. Андрусак: «А що було потім — знають усі. Нібито знають... Із нього ліплять «ідола», «символа», «дядька в кожусі й смушевій шапці» тощо. Різномасті нечистоплотні політики, журналюги, ба навіть деякі літературо-не-знавці старанно намагаються видати його «за свого». Його ненавидять ті, хто ненавидить Україну, хто має нас, українців, за «біомасу», а нашу державу — за «територію свого впливу». Вони старанно намагаються його спростити, применшити, спалюжити... А ми його — любимо. Просто, по-людськи, любимо» [Додат. Б, № 8, с. 62–63]. Або щодо О. Довбуша: «...Насправді про Олексу Довбуша достовірно відомо лише те, що він — був!» тощо) [Додат. Б, № 8, с. 93];

- зміщують увагу з ключового для долі персони — на психологічне чи «просто цікаве» (Є. Анфімова зосереджується на перших почуттях С. Ковалевської [Додат. Б, № 21], І. Роздобудько переповідає знані напівлегендарні оповіді про Моцарта [Додат. Б, № 7], а І. Андрусяк — анекдоти про Гр. Квітку-Основ'яненка [Додат. Б, № 8] тощо);
- наголошують можливо цікаві, але не ключові факти (Л. Дереш окремо зазначає, що М. Гоголь грав у спектаклях дівчат [Додат. Б, № 2]; Я. Дубинянська — наголошує любов О. Кобилянської до О. Маковея та відсутність родини [Додат. Б, № 11] тощо);
- надто розлого оповідають про інших учасників подій (А. Багряна третину тексту розповідає про батька М. Заньковецької та О. Теліги [Додат. Б, № 27], Є. Анфімова докладно описує уклад родин М. Глінки та М. Мусоргського [Додат. Б, № 21], І. Андрусяк переповідає подальші долі родини Д. Туптала та зв'язкових і помічників Н. Хасевича [Додат. Б, № 8] тощо);
- «осучаснюють» окремі поняття та явища (Л. Дереш зауважує, що в сучасній школі М. Гоголя вважали б «ненормальним» [Додат. Б, № 2]; І. Хомин пише, що завдяки таким як Гаус «усі можуть вільно спілкуватися і зручно передавати інформацію на будь-яку відстань» [Додат. Б, № 19, с. 9] тощо);
- вводять до тексту непридатні для сприйняття дитиною молодшого та середнього шкільного віку уривки (Л. Воронина описує медитативні стани Ганді [Додат. Б, № 28], Л. Кононович дослівно наводить виступ Дж. Бруно на суді, зокрема й щодо його філософської концепції [Додат. Б, № 14] тощо) та визначення (Є. Анфімова щодо М. Глінки: «основоположник російської класичної музики, бельканто» з переліком вчителів і творів композитора; щодо А. Ахматової: «...книга жіночої душі — складна історія життя жінки доби суспільного зламу» [Додат. Б, № 21]; В. Таранюк про І. Полюя: «сконструював ... дистанційний телетермометр, індуктор для трифазних струменів» [Додат. Б, № 26] тощо);
- забувають пояснювати застарілі, рідковживані, діалектні, наукові тощо слова та поняття (як от: «шопа», «капельмейстер», «конкордизм» та ін.)

Щодо власне фактів біографії зображуваних персон, то певна невпорядкованість їхнього добору і трактування помітна вже на формальному рівні: відомості щодо подальшого «дорослого» життя та діяльності особи подаються як у різножанрових розділах «Що було потім» або «Історія людини в історії людства», так і в формі своєрідних роздумів-епілогів (Л. Воронина, Л. Кононович [Додат. Б, № 28, 14]) і конструкцій зразка «Спустия ... лет» (В. Воскобойніков [Додат. Б, № 9]). Окремі автори додають також розділи «Якщо мандрувати Інтернетом», «Якщо мандрувати Землею», «Путівник Україною такого-то» (Л. Денисенко [Додат. Б, № 10]) тощо. Інформація здебільшого взята з енциклопедичних довідників і навіть не надто адаптована чи переінакшена.

Впадає у вічі й те, що при обов'язковій вказівці на дату смерті персони, чимало авторів не зазначають дати її народження (навіть коли вона відома!) чи певних меж і орієнтирів щодо часу життя та діяльності. Відтак, і реалії часу подекуди хибують не лише на психологічну невмотивованість, а й на фактичне їх незнання автором (І. Роздобудько дала до рук К. Білокур пензлика з «кошачої шерсті» та «гілячки», а біля хати у дівчинки опинилися поряд троянди та волошки! [Додат. Б, № 7]¹² Л. Дереш описав українське село часів М. Гоголя з хатами, рясно обсадженими «соняшниками й тополями» [Додат. Б, № 2] тощо)¹³.

Окремо хочеться наголосити, що намагання дофантазувати, наповнити дитинство у наступному видатної людини якимись незвичайними речами призводить о того, що чимало з персонажів «ЖВД» постають перед читачем не реальними дітьми, котрі жили почасти майже водночас із нами, а персонажами казки чи фентезі. Так, А. Крачковська, змальовуючи творчу уяву малого М. Дзинтри, цілком реалістично описала його зустріч із мавками, русалками та лісовиком, прогулянку Молочним шляхом тощо [Додат. Б, № 23]. А завдячуючи родині О. і Н. Шевченків П. Маккарті майструє «чарівну гітару», дослухаючись поради померлої матері, малий С. Спілберг опиняється з інопланетянами на «літаючій тарілці», а Р. Бредбері із завидною постійністю сти-

¹² Після вказівки рецензента, допущені помилки у перевиданні книжки виправлені.

¹³ На ці та інші хиби вказували: О. Думанська та Д. Шульга [3; 10].

кається із чудовиськом на сходах власної домівки... [Додат. Б, № 20]. Ще низці героїв автори вустами найрізноманітніших природних і надприродних істот «пророкують» велике майбуття (як от: розмова «Золотого Лева» із Р. Шухевичем у Б. Логвиненка [Додат. Б, № 24]; спілкування Б.-І. Антонича з мудрим Лисом у Л. Кононовича [Додат. Б, № 14]; «золоте перо», що випало К. Білокур у І. Роздобудько [Додат. Б, № 7] та ін.). Та якщо об'явлення Бога і святих перед глибоко віруючою екзальтованою Ж. д'Арк у Л. Кононовича цілком вмотивоване [Додат. Б, № 14], то скажімо, нічний діалог малого Ш. де Голя з мертвим Наполеоном щодо України у Б. Логвиненка ошелешує [Додат. Б, № 24].

Ще глибшій трансформації історичного персонажа у казковий сприяє ведення оповіді не від імені свідків-людей чи через документ, а в переломленні тварин і рослин. Так, про Н. Махна ми дізнаємося від трьох коней [Додат. Б, № 24], про Ф. Нансена — від трьох сосен [Додат. Б, № 1], а про Н. Паганіні розповідає смичок і скрипка [Додат. Б, № 19].

Водночас, окремі автори використали у тексті й документи часу. Так, І. Андрусак вводить до оповіді уривки зі щоденників Д. Туптала та Н. Хасевича, цитує лист від О. Жуковського щодо реакції царської родини на твори Гр. Квітки, наводить епітафію С. Яворського на могилі І. Туптала, епіграми на Гр. Квітку [Додат. Б, № 8]. Л. Кононович та О. Ільченко використовують цитати-епіграфи, а останній ще й окремо цитує твори та щоденники своїх персонажів (Л. да Вінчі, Дж. Рокфеллера, Лесі Українки та ін.) [Додат. Б, № 14, 4].

Мимоволі згадується роман Річарда Баха «Втеча від безпеки» («Running from Safety», 1994) про зустріч дорослого Річарда з самим собою дев'ятирічним — Діккі. Здається, вся серія «ЖВД» відповідає на задане письменником запитання: «Коли б дитина, котрою ви були колись, запитала вас нинішнього про саме краще, чому ви навчилися в житті, щоб ви йому розповіли?».

На цей час у серії відображено дитинство 164 персон із 33 країн, які жили та діяли, починаючи з XI ст. н. е. й до сьогодні, 70 із них — українці, ще п'ять — вихідці з України (див.: Додаток В).

Серед зарубіжних персонажів найменший інтерес авторів викликали представники сусідніх із нами народів і тих,

що здавна проживають в Україні (однією постаттю представлені болгари, серби та вірмени¹⁴, двома — австрійці¹⁵, трьома — поляки¹⁶, також йдеться про п'ять греків¹⁷ та по сім'ю євреїв¹⁸ і росіян¹⁹). Гадаю, причина цього у історично зумовленій (значні періоди бездержавного існування) відсутності в українській творчій еліті відчуття себе представниками титульної нації, природним обов'язком і покликанням якої є визнання та поширення в соціумі відомостей про заслуги представників усіх національних спільнот у розбудові спільної держави. Можливим виходом вважаю створення в серії окремих книжок, присвячених діячам національних спільнот, які нині мешкають в Україні, зокрема, кримським татарам, росіянам, білорусам, полякам, євреям, молдаванам, грекам, угорцям, румунам, болгарам, циганам, німцям, гагаузам та ін.

Натомість, найпопулярнішими серед відображених у «ЖВД» постатей виявилися представники англійської культури (описане дитинство 13 американців і 16 англійців за походженням, а також українця Е. Воргола (Андрій Вархола), єврея Г. Гудіні (Ерік Вайс), китайця Брюса Лі (Лі Чженьфань) як представників американської культури, та ірландця П. Маккарті, італійця Р. Сабатіні, шотландця Р. Стівенсона — англійської). Значно менше серед персонажів серії французів (9 осіб) та італійців (5)²⁰. Двічі згадані іспанці та шведи. Однією персоналією представлені албанці, бенгальці, бразильці, датчани, єгиптяни, індуси, ірланд-

¹⁴ І. Айвазовський, щоправда, уславився як російський діяч, а жив в Україні.

¹⁵ Жоден із них (Ф. Крейслер, В.-А. Моцарт) не пов'язаний із Україною.

¹⁶ Щоправда, В. Городецький (Лешек Дезидерій Владислав Городецький) жив і уславився в Україні, а К. Цеолковський, котрий був родом із української шляхти, хоч і уславився як росіянин, упродовж життя наголошував на причетності свого роду до Северина Наливайка.

¹⁷ Жоден із них (Архімед, М. Каллас, О. Македонський, Микола Чудотворець, Сократ) не пов'язаний із Україною.

¹⁸ Із Україною пов'язані Шолом Алейхем і О. Утьосов. Г. Гудіні (Ерік Вайс) уславився як представник американської культури, А. Ейнштейн — німецької, Л. Земенгорф та Я. Корчак (Ерш Хенрик Гольдшмит) — польської.

¹⁹ Із них із Україною пов'язані М. Булгаков, Д. Давидов, О. Купрін. Водночас, А. Ахматова (Горенко), М. Гоголь, В. Каразін, О. Миклухо-Маклай, І. Стравинський однозначно трактовані авторами як українці.

²⁰ Р. Сабатіні уславився як англійський письменник.

ці²¹, китайці²², непальці, нідерландці, німці, норвежці, перси, португальці²³, серби, таджики, чеченці, швейцарці, шотландці²⁴. Неймовірно, але з усієї німецької культури до серії втрапив лише К. Гаус²⁵!

Жодних об'єктивних причин, окрім знання авторами саме англійської мови й, відповідно, звернення до англомовних джерел під час написання текстів, для пояснення такого нерівномірного вибору персонажів не бачу.

Не зважаючи на значну присутність серед авторів жінок, серед персонажів вони складають лише 37 осіб (по одній албанці, болгарці, грекині, єгиптянці та шведці, по дві американки та росіянки, три французьки, п'ять англійок та 18 — українок), що становить близько 20 % від загальної кількості постатей. Отже, попри всі розмови про гендерну рівність, в Україні жіноцтво й досі не усвідомлює та не пропагує на загал власну соціальну вартісність. Навіть активні та фемінізовані (зважаючи на їхні декларації) письменниці підсвідомо за зразок повносправного історичного діяча, вартого уваги та наслідування, обрали чоловіків.

Щодо сфери діяльності пропонованих дітям персоналій, то насамперед слід зазначити, що в своїй оцінці ми орієнтувалися на ту діяльність особи, котру наголошує для читачів автор тексту (скажімо, для О. Довженка та В. Винниченка — літературна творчість, для І. Миколайчука — акторство тощо). Найбільшу групу серед змальованих у «ЖВД» персонажів складають **літератори** (51 особи), із яких — 25 українців і ще шестеро тісно пов'язані з Україною (тут і далі див. Додаток Г). Значно менше (фактично вдвічі!) відображено у серії **вчених і винахідників** (23 особи), із яких лише п'ятеро — українці (В. Каразін, Ю. Кондратюк, М. Остроградський, І. Пулюй, Й. Тимченко). Завдяки трьом книгам, випущеним під егідою Національного олімпійського комітету [Додаток Б, № 30–32], **спортсмени** теж склали значний масив (17 постатей) персонажів серії. Та лише двоє з них — Пеле та І. Піддубний —

²¹ П. Маккарті відомий як представник англійської культури.

²² Брюс Лі (Лі Чженьфань) уславився як гонконгський і американський актор.

²³ Ф. Магеллан уславився як іспанець.

²⁴ Р. Стівенсон уславився як англієць.

²⁵ Щоправда, представником німецької культури можна вважати також єврея за походженням А. Ейнштейна.

ввійшли до «ЖВД» за межами названих спеціалізованих видань. **Державні та громадські діячі** становлять ще 15 персонажів серії, серед яких, як і серед учених, українців лише п'ятеро: М. Грушевський, Данило Галицький, Н. Махно, С. Стецько, Б. Хмельницький, Р. Шухевич. Наступну за кількістю постатей групу (14 осіб) складають **музики**. Та лише один із них — І. Стравинський — позиціонується як українець, а Л. Утьосов — як такий, що причетний до України. Ще менше серед персонажів серії **живописців** (вісім осіб). Натомість, четверо з них — українці (К. Білокур, Е. Воргол, М. Приймаченко та Н. Хасевич), а ще один — І. Айвазовський — тісно пов'язаний із Україною. Так само четверо українців (М. Заньковецька, М. Крушельницька, І. Миколайчук, К. Соленик) серед восьми змальованих у серії **акторів**. Йдеться в «ЖВД» також про **релігійних діячів** (шестеро, двоє з яких — українці: Феодосій Печерський, Д. Туптало) та **першовідкривачів і мандрівників** (п'ятеро; до українства причетний лише О. Миклухо-Маклай). Згадано також троє **військових** (двоє із яких — українці: І. Кожедуб, П. Котляревський) та по парі **бізнесменів, режисерів і скульпторів**, серед яких єдиний українець — М. Дзиндра, котрий уславився в еміграції. Також є серед персонажів серії **архітектор** (В. Городецький), **книговидавець** (Дж. Ньюбері), **танцівниця** (І. Дункан), **ілюзіоніст** (Г. Гудіні), **народний месник** (О. Довбуш), **жінка-пірат** (М. Рід) і **провидиця** (Ванга).

Як бачимо, митці (літератори, живописці, музики, актори, режисери, скульптори та представники інших творчих професій) на загал скидають 89 осіб (54 % від загальної кількості). Українці та тісно пов'язані з Україною люди становлять половину з них (44 особи). Коли ж взяти до уваги, що й ціла низка вчених теж є гуманітаріями, як і частина державних і фактично всі релігійні діячі, то серед представників прикладних або хоча б негуманітарних сфер (75 осіб) виявиться лише 30 українців, 16 із яких — спортсмени, ще п'ятеро — учені та винахідники, четверо — державних і громадських діячів, двоє — військовиків, по одному мандрівникові, архітектору та народному месникові. Жодного підприємця чи інженера, лікаря чи урядовця, книговидавця чи будівничого, власне, жодного з тих, хто не словом, а буденною працею розбудували економіку та суспільно-політичну сферу української

держави немає. Що ще раз підтверджує, що й досі ми не усвідомлюємо себе нацією державною, покликаною не лише відстоювати свою культурну ідентичність, а й боронити та розширювати власні економічні, геополітичні та ін. потреби.

Вражає також мілкість історичної пам'яті, відображена у доборі персонажів серії: лише 16 % із них (27 осіб) належить до осіб, які діяли до початку ХІХ ст. Українців серед них лише п'ятеро (Данило Галицький, Феодосій Печерський, Г. Сковорода, Д. Туптало, Б. Хмельницький). Натомість уже серед 37-ми діячів ХІХ ст. українці становлять 14 осіб, а ще троє — тісно пов'язані з Україною. Коли ж взяти до уваги, що діячі кінця ХІХ–ХХ ст. становлять 46 % (75 осіб), із яких 36 — українці, а ще п'ятеро — тісно пов'язані з Україною, а серед 22-х наших сучасників, котрі жили чи живуть у ХХІ ст., українців аж 15 осіб²⁶, стає очевидним, що ми й досі сприймаємо себе як «молодий» народ, фактично не ідентифікуючи зі своїм історичним минулим діячів, що жили раніше ХІХ ст.

Підсумовуючи аналіз «ЖВД», хочу нагадати слова литовського поета Вайдотаса Дауніса, сказані щодо тенденцій у книговидаванні для дітей в кінці 80-х рр. ХХ ст.: «Духовна розгубленість дорослого, його соціальний релятивізм обумовлюють майбутню драму нинішньої дитини» [2, с. 22].

Слідом за Т. Парсонсом, котрий, досліджуючи логіку історії, довів, що історичний процес як об'єктивна закономірність виявляється та існує в дійсності лише як індивідуальні «історії», але є їхньою єдністю, а не сумою, відтак, потребує не відтворення в системі фактів, а холізації²⁷ як вищої форми історичного нарративу, Ю. Семенов наголошує, що: «Подієвість і процесуальність в історії невіддільні одне від одного і одне без одного не існують». Тому: «Історикові потрібна не лише холізація, а й есенціалізація²⁸. Більше того, лише есенціалізація і може забезпечити не поверхову, а глибоку холізацію» [6]. Тобто, об'єктивна цілісна історична картина світу може бути

²⁶ Щоправда, всі вони — спортсмени, котрі ввійшли до книжок, виданих за сприяння НОК.

²⁷ **Холізація** — встановлення певного порядку власне у межах якого і можлива реальність колізації, тобто, впровадження тих чи інших чітких схем розвороту подій (колізій).

²⁸ За Ю. Семеновим, **есенціалізація** — процес аналізу фактів, вияву зв'язків між ними (інтерпретація), їх унітаризація та, у подальшому, — проникнення в суть фактів.

встановлена не шляхом накопичення фактів (це лише початкова стадія інтерпретації історичного наративу), але в процесі наступного об'єднання (колізації як сюжетотворення) окремих «історій життя» в єдину картину світу (холізація). Отже, можна припустити, що й картина «історичного минулого» як окремого суб'єкта, так і суспільства загалом і його окремих страт є не сумою знань із історії, а цілісною системою історичних сюжетів, маркованих (залежно від соціокультурних чинників) тими чи іншими ціннісними, морально-етичними чи іншими стереотипними уявленнями.

Аналізована серія засвідчує, що нині ми намагаємося не так відтворити для дітей минуле як єдність історичних наративів, як витворити новітні міфи, максимально наближені до симулакрів²⁹ маскульту. Йдеться про те, що (за Ж. Делезом): «у запаморочливій безодні симулакра губиться будь-яка модель», тобто, в намаганні осучаснити постаті історичних персонажів, автори почасти втрачають зв'язок з історичним наративом як цілісністю та витворюють постмодернові позачасові (міфологізовані) персонажі зразка маскульту. Це закономірно, оскільки (за Ж. Делезом): «симулакр не є деградуюча копія, він містить у собі позитивний заряд, який заперечує і оригінал, і репродукцію». А в історичному дискурсі сучасної України, власне, й відбувається хаотична переоцінка цінностей кількох попередніх епох, коли переосмисленню піддаються не лише «історії життя» персонажів, а й їхні наступні інтерпретації. Відтак, на сьогодні «ЖВД» — не так явище літератури для дітей, як виразник низки феноменів постмодернового дискурсу.

Подібні видання мали б ґрунтуватися не на художніх смаках і творчих потенціях авторів, а на засадах історичної просопографіки. Бо лише в цьому разі образи українських достойників перестануть бути для поколінь українців фантомами художньої уяви митців, а стануть (за Т. В. Березовською) «вмістилищем соціально-культурної системи часу» [1], тобто, набудуть рис реальності та історичності на противагу вигадливості та легендарності.

²⁹ **Симулакр** (від лат. *simulare*, — псевдоріч, порожня форма) — термін філософії (пост)структуралізму, що замінив у її естетиці поняття класичного «художнього образу». Це копія копій, що розгортається абсолютно непередбачувано та карколомно, витворюючи порожній світ, позбавлений суті, але не сенсу.

1. Березовська, Т. В. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Березовська ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. – О., 2003. – 20 с.
2. Вайдотас Даунис. Она – большая и малая [Текст] / Вайдотас Даунис // Дет. л-ра. – 1987. – № 12. – С. 21–22.
3. Думанська, О. Якби ви знали, паничі... [Електронний ресурс] / Оксана Думанська // Книгобачення. – Режим доступу : <http://knyhobachennia.com/?category=3&article=89>. – Назва з екрану.
4. Марченко, Н. П. Біографічна інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики [Текст] / Н. П. Марченко // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К. : [б. в.], 2010. – Вип. 7. – С. 105–144.
5. Марченко, Н. П. Текст, обращенный к детству: самосознание общества в диалоге поколений [Текст] / Н. П. Марченко // Детство в науч., образоват. и худож. текстах: опыт прочтения и интерпретации : сб. науч. ст. и сообщ. – Казань : Казан. ун-т, 2011. – С. 60–64.
6. Семёнов, Ю. Философия истории [Электронный ресурс] / Ю. Семёнов // СКЕПСИС. – Режим доступа : http://scepsis.ru/library/id_1077.html. – Название с экрана.
7. Семенченко, М. І генії були малими [Електронний ресурс] / Марія Семенченко // ЛітАкцент. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/09/10/i-heniji-buly-malymu.html>. – Назва з екрану.
8. Ферро, М. Как рассказывают историю детям в разных странах мира : пер. с фр. [Электронный ресурс] / М. Ферро // Библиотека Гумер. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/ferro/index.php. – Название с экрана.
9. Флоренский, П. В. Детство и юность Павла Александровича Флоренского [Электронный ресурс] / П. В. Флоренский, Т. А. Шутова // Междунар. центр Рерихов. – Электрон. б-ка Междунар. центра Рерихов. – Режим доступа : <http://lib.icr.su/node/965>. – Название с экрана.
10. Шульга, Д. Видавництво «Грані-Т»: від «ЖЗЛ» до «ЖВД» [Електронний ресурс] / Дмитро Шульга // Сумно? – Режим доступу : <http://sumno.com/article/vydavnytstvo-grani-t-vid-zhzl-do-zhvd>. – Назва з екрану.

Додаток А.

Автори серії «Життя видатних дітей»

Іван Андрусяк, Єлена Анфімова, Анна Багряна, Леся Воронина, Валерій Воскобойніков, Ніна Воскресенська, Лариса Денисенко, Любко Дереш, Сашко Дерманський, Яна Дубинянська, Богдан Жолдак, Наталія Загорська, Олесь Ільченко, Андрій Кокотюха, Леонід Кононович, Анастасія Крачковська, Наталя та Валерій Лапікури, Катерина Лебедева, Володимир Лис, Богдан Логвиненко, Оксана Луцевська, Олексій Мащенко, Олексій Надемлінський, Марина Павленко, Григорій Палій, Степан Процюк, Анатолій Птіцин, Ірен Роздобудько, Владислав Таранюк, Ірина Хомин, Наталя та Олександр Шевченки.

Книги серії «Життя видатних дітей» (на 01.01.2011)

2007

1. *Воскресенська, Н.* Ніна Воскресенська про Олександра Македонського, Клеопатру VII, Івана Котляревського, Фрітьофа Нансена, Гаррі Гудіні [Текст] : оповідання / Ніна Воскресенська ; худож. Н. Клочкова. – К. : Грані-Т, 2007. – 120 с. : ілюстр.
2. *Дереш, Л.* Любко Дереш про Миколу Гоголя, Марка Твена, Ніколу Теслу, Альберта Ейнштейна, Стівена Кінга [Текст] : оповідання / Любко Дереш ; худож. О. Полозкіна. – К. : Грані-Т, 2007. – 72 с. : ілюстр.
3. *Дерманський, С.* Сашко Дерманський про Авіценну, Олександра Суворова, Олександра Довженка, Уолта Диснея, Пеле [Текст] : оповідання / Сашко Дерманський ; худож. Ю. Толмачова. – К. : Грані-Т, 2007. – 112 с. : ілюстр.
4. *Ільченко, О.* Про Леонардо да Вінчі, Карла Ліннея, Жюль Верна, Джона Рокфеллера, Лесю Українку, Вінстона Черчіля [Текст] : оповідання / Олесь Ільченко ; худож. М. Баликін. – К. : Грані-Т, 2007. – 96 с. : ілюстр.
5. *Надэмлинский, А.* О Антонио Страдивари, Михаїле Грушевском, Джиме Корбетте, Леониде Утесове, Сальвадоре Дали [Текст] : рассказы / Алексей Надэмлинский ; худож. Е. Коркищенко. – К. : Грані-Т, 2007. – 144 с. : ил.
6. *Птіцин, А.* Анатолій Птіцин про Шолом-Алейхема, Януша Корчака, Фріца Крейслера, Миколу Лукаша, Матір Терезу [Текст] : оповідання / Анатолій Птіцин. – К. : Грані-Т, 2007. – 315 с.
7. *Роздобудько, І.* Про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур, Чарлі Чапліна [Текст] : оповідання / Ірен Роздобудько. – К. : Грані-Т, 2007. – 144 с. : ілюстр.

2008

8. *Андрусяк, І.* Іван Андрусяк про Дмитра Туптала (святого Дмитрія Ростовського), Григорія Квітку-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Ніла Хасевича, Олексу Довбуша [Текст] : оповідання / Іван Андрусяк ; худож. О. Московченко. – К. : Грані-Т, 2008. – 96 с. : ілюстр.
9. *Воскобойніков, В.* Валерій Воскобойніков про Йосипа Прекрасного, Архімеда, Миколая Чудотворця, Феодосія Печерського, Авраама Лінкольна, Джона Ленона, Білла Гейтса [Текст] : оповідання / Валерій Воскобойніков ; пер. з рос. І. Андрусяка ; худож. Л. Слюсаренко. – К. : Грані-Т, 2008. – 144 с. : ілюстр.
10. *Денисенко, Л.* Лариса Денисенко про Анжеліну Ісадору Дункан, Максима Рильського, Ігора Стравінського, Астрід Ліндгрєн, Джонні Хрістофера Дєппа II [Текст] : оповідання / Лариса Денисенко ; худож. О. Гаврилова. – К. : Грані-Т, 2008. – 128 с. : ілюстр.
11. *Дубинянська, Я.* Яна Дубинянська про Джері Даррела, Машу Єрмолову, Олю Кобилянську, Рея Бредбері, Ованеса Айвазовського [Текст] : оповідання / Яна Дубинянська ; худож. М. Ольхова. – К. : Грані-Т, 2008. – 104 с. : ілюстр.

12. *Загорська, Н.* Наталія Загорська про Деніса Давидова, Міхаїла Булгакова, Александра Купріна, Норгейта Тенцинга, Марію Каллас [Текст] : оповідання / Наталія Загорська ; пер. з рос. Л. Кононович ; худож. Н. Клочкова. – К. : Грані-Т, 2008. – 128 с. : ілюстр.
13. *Кокотюха, А.* Про Луї Буссенара, Томаса Майна Ріда, Миколу Миклухо-Маклая, Рафаеля Сабатіні, Роберта Луїза Стівенсона [Текст] : оповідання / Андрій Кокотюха ; худож. М. Німенко. – К. : Грані-Т, 2008. – 87 с. : ілюстр.
14. *Кононович, Л.* Про Жанну д'Арк, Джордано Бруно, Джека Лондона, Рабіндраната Тагора, Богдана-Ігоря Антонича [Текст] : оповідання / Леонід Кононович ; худож. М. Німенко. – К. : Грані-Т, 2008. – 95 с. : ілюстр.
15. *Лапікура, В.* Валерій і Наталя Лапікури про Григорія Сковороду, Жана Анрі Фабра, Петра Котляревського, Івана Кожедуба, Михайла Остроградського [Текст] : оповідання / Валерій Лапікура, Наталя Лапікура. – К. : Грані-Т, 2008. – 117, [1] с. : ілюстр.
16. *Лебедева, К.* Катерина Лебедева про Богдана Хмельницького, Майн Ріда, Владислава Городецького, Вірджинію Вулф, Девіда Боуї [Текст] : оповідання / Катерина Лебедева. – К. : Грані-Т, 2008. – 96 с. : ілюстр.
17. *Лис, В.* Володимир Лис про Сократа, Данила Галицького, Фернандо Магеллана, Ісаака Ньютона, Шарлотту, Емілі, Енн Бронте [Текст] : оповідання / Володимир Лис ; худож. С. Сова. – К. : Грані-Т, 2008. – 136 с. : ілюстр.
18. *Процюк, С.* Про Василя Стефаника, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну [Текст] : оповідання / Степан Процюк ; худож. Т. Ніколаєнко. – К. : Грані-Т, 2008. – 112 с. : ілюстр.
19. *Хомин, І.* Ірина Хомин про Карла Гаусса, Астрід Ліндгрєн, Нікколо Паганіні, Камілли Клодель, Ван Гога, Соломію Крушельницьку [Текст] : оповідання / Ірина Хомин ; худож. Н. Дойчева. – К. : Грані-Т, 2008. – 136 с. : ілюстр.
20. *Шевченко, О.* Про Омара Хайяма, Грицька Чубая, Фредді Мерк'юрі, Джеймса Пола Маккартні, Стівена Спілберга [Текст] : оповідання / Олександр Шевченко, Наталя Шевченко ; худож. К. Рудакова. – К. : Грані-Т, 2008. – 118 с. : ілюстр.

2009

21. *Анфімова, Є.* Єлена Анфімова про Міхаїла Глінку, Модеста Мусоргського, Соф'ю Ковалевську, Константіна Ціолковського, Анну Ахматову [Текст] : оповідання / Єлена Анфімова ; пер. з рос. Л. Кононовича ; худож. О. Новікова. – К. : Грані-Т, 2009. – 87 с. : ілюстр.
22. *Жолдак, Б.* Богдан Жолдак про Карпа Соленика, Йосипа Тимченка, Івана Піддубного, Юрія Кондратюка, Миколу Лукаша [Текст] : оповідання / Богдан Жолдак. – К. : Грані-Т, 2009. – 128 с. : ілюстр.
23. *Крачковська, А.* Анастасія Крачковська про Евариста Галуа, Теодора Рузвельта, Енді Воргола, Михайла Дзіндру, Маргарет Тетчер [Текст] : оповідання / Анастасія Крачковська ; худож. Н. Пастушенко. – К. : Грані-Т, 2009. – 88 с. : ілюстр.

24. *Логвиненко, Б.* Богдан Логвиненко про Нестора Махна, Шарля де Голля, Олеся Бердника, Джохара Дудаєва, Романа Шухевича [Текст] : оповідання / Богдан Логвиненко ; худож. О. Кузнецова. – К. : Грані-Т, 2009. – 76 с. : ілюстр.
25. *Павленко, М.* Марина Павленко про Павла Тичину, Надію Суровцеву, Василя Симоненка, Василя Стуса, Ірину Жиленко [Текст] : оповідання / Марина Павленко ; худож. Т. Єгорова. – К. : Грані-Т, 2009. – 118 с. : ілюстр.
26. *Таранюк, В.* Владислав Таранюк про Івана Пулюя, Василя Ярошенка, Василя Каразіна, Агатангела Кримського, Лазаря Заменгофа [Текст] : оповідання / Владислав Таранюк ; худож. І. Михайлов. – К. : Грані-Т, 2009. – 87 с. : ілюстр.

2010

27. *Багряна, А.* Анна Багряна про Марію Заньковецьку, Олену Телігу, Вангу, Марію Приймаченко, Славу Стецько [Текст] : оповідання / Анна Багряна ; худож. Д. Марцін. – К. : Грані-Т, 2010. – 94 с. : ілюстр.
28. *Воронина, Л.* Леся Воронина про Брюса Лі, Махатму Ганді, Жорж Санд, Фридеріка Шопена, Івана Миколайчука [Текст] : оповідання / Леся Воронина ; худож. Н. Ключкова. – К. : Грані-Т, 2010. – 126 с. : ілюстр.
29. *Луцевська, О.* Оксана Луцевська про Христофора Колумба, Джона Ньюбері, Чарльза Дарвіна, Дніпрову Чайку, Перл Сайденстрікер Бак [Текст] : оповідання / Оксана Луцевська. – К. : Грані-Т, 2010. – 96 с., іл.
30. *Мащенко, О.* НОК про легку атлетику та Володимира Куца, Юрія Седих, Валерія Борзова, Сергія Бубку, Наталію Добринську [Текст] : оповідання / Олексій Мащенко. – К. : Грані-Т, 2010. – 80 с. : фотоілюстр. – (Життя видатних дітей).
31. *Мащенко, О.* НОК про художню гімнастику та Ірину Дерюгину, Олександрю Тимошенко, Олену Вітриченко, Катерину Серебрянську, Анну Безсонову [Текст] : оповідання / Олексій Мащенко, Григорій Палій. – К. : Грані-Т, 2010. – 92 с. : фотоілюстр.
32. *Палій, Г.* НОК про баскетбол та Анатолія Поливову, Сергія Коваленка, Олександра Сальникова, Олександра Білостінного, Олександра Волкова [Текст] : оповідання / Григорій Палій. – К. : Грані-Т, 2010. – 76 с. : фотоілюстр.

Додаток В

Персони, про чиє дитинство розповідає серія (за країнами)

1. *Австрійці:* Ф. Крейслер, В.-А. Моцарт.
2. *Албанці:* Матір Тереза (Агнеса Гонжа Боякшу).
3. *Американці:* Р. Бредбері, Б. Гейтс, Дж. Депп II, У. Дісней, І. Дункан, С. Кінг, А. Лінкольн, Джек Лондон (Джон Гриффіт Чейні), Дж. Рокфеллер, Т. Рузвельт, П. Сайденстрікер, С. Спілберг, Марк Твен (Семюел Ленгхорн Клеменс).

4. **Англіїці:** Д. Боуї, Шарлотта, Емілі, Енн Бронте, В. Вульф, Ч. Дарвін, Дж. Даррел, Дж. Корбетт, Дж. Ленон, Ф. Меркюрі (парс), Дж. Ньюбері, І. Ньютон, М. Рід, М. Тетчер, Ч. Чаплін (*успіх як американець*), У. Черчіль.
5. **Бенгальці:** Р. Тагор.
6. **Болгари:** Ванга (Вангелія Пандева Димитрова, у шлюбі – Вангелія Гуштерова).
7. **Бразильці:** Пеле (Едісон Арантіс ду Насіменту).
8. **Вірмени:** І. Айвазовський (Ованес Гайвазян) (*успіх як росіянин, жив в Україні*).
9. **Греки:** Архімед, М. Каллас, О. Македонський, Миколай Чудотворець, Сократ.
10. **Датчани:** Г.-Х. Андерсен.
11. **Євреї:** Г. Гудіні (Ерік Вайс) (*успіх як американець*), А. Ейнштейн (*успіх як німець*), Л. Земенгорф, Я. Корчак (Ерш Хенрик Гольдшмит) (*успіх як поляк*), Йосип Прекрасний, Л. Утьосов (Лазар Вайсбейн) (*успіх як росіянин, жив в Україні*), Шолом-Алейхем (Соломон Рабінович) (*жив в Україні*).
12. **Єгиптяни:** Клеопатра.
13. **Індуси:** Ганді (Мохандас Карамчанд Ганді).
14. **Ірландці:** П. Маккартні (*успіх як англієць*).
15. **Іспанці:** С. Далі, Х. Колумб.
16. **Італійці:** Дж. Бруно, Л. да Вінчі, Н. Паганіні, Р. Сабатіні (*успіх як англомовний письменник*), А. Страдіварі.
17. **Китайці:** Б. Лі (Лі Чженьфань) (*успіх як гонконгський і американський актор*).
18. **Непалці:** Н. Тенцінг (*шерп*).
19. **Нідерландці:** Ван Гог.
20. **Німці:** К. Гаусс.
21. **Норвежці:** Ф. Нансен.
22. **Перси:** О. Хайям (Гіясуддин Абу-ль-Фатх Омар ібн Ібрахім аль-Хайям Нішапурі).
23. **Поляки:** В. Городецький (Лешек Дезидерій Владислав Городецький) (*жив в Україні*), К. Цюлковський (з українських поляків, *успіх як росіянин*), Ф. Шопен.
24. **Португальці:** Ф. Магеллан (*успіх як іспанець*).
25. **Росіяни:** М. Булгаков (*жив в Україні*), М. Глінка, Д. Давидов (*жив в Україні*), О. Єрмолова, С. Ковалевська, О. Купрін (*жив в Україні*), М. Мусоргський, О. Суворов.
26. **Серби:** Н. Тесла.
27. **Таджики:** Авіцена (Абу Алі Хусейн ібн Абдаллах ібн Сіна).
28. **Українці:** Б.-І. Антонич, А. Ахматова (Г. Горенко) (*успіх як росіянка*), А. Безсонова, О. Бердник, К. Білокур, О. Білостінний, В. Борзов, С. Бубка, В. Винниченко, О. Вітченко, О. Волков, Е. Воргол (Андрій Вархола) (*успіх як американець*), М. Гоголь (*успіх як росіянин*), М. Грушевський, Данило Галицький, І. Дерюгіна, М. Дзіндра, Дніпрова Чайка, Н. Добринська, О. Довбуш, О. Довженко, В. Єрошенко, І. Жиленко, М. Заньковецька (М. Адамовська), В. Каразін (*український дворянин болгарського походження, що успіх як росіянин*), Г. Квітка-Основ'яненко, О. Кобилянська, С. Коваленко,

- І. Кожедуб, Ю. Кондратюк, І. Котляревський, П. Котляревський, А. Кримський, М. Крушельницька, В. Куц, Леся Українка, М. Лукаш, Н. Махно, О. Миклухо-Маклай (*уславився як росіянин*), І. Миколайчук, М. Остроградський, А. Паливода, І. Піддубний, М. Приймаченко, І. Пулюй, М. Рильський, О. Сальников, К. Серебрянська, Ю. Седих, В. Симоненко, Г. Сковорода, К. Соленик, В. Стефаник, С. Стецько, І. Стравинський (*уславився як росіянин*), В. Стус, Н. Суровцева, О. Теліга (О. Шовгеніва), А. Тесленко, О. Тимошенко, Й. Тимченко, П. Тичина, Д. Туптало, Н. Турбіна (*уславилася як росіянка*), Феодосій Печерський, Н. Хасевич, Б. Хмельницький, Гр. Чубай, Т. Шевченко, Р. Шухевич.
29. **Французи:** Л. Буссенар, Е. Галуа, Ш. де Голь, Ж. д'Арк, Жорж Санд (Амандина Аврора Люсиль Дюпен), Жюль Верн, К. Клодель, Б. Паскаль, Ж. Фабр.
30. **Чеченці:** Дж. Дудаєв.
31. **Шведи:** А. Ліндгрен, К. Лінней.
32. **Швейцарці:** К. Юнг.
33. **Шотландці:** Р. Стівенсон (*уславився як англієць*).

Додаток Г

Сфери діяльності персон, про яких розповідає серія

- Актори:** Дж. Депп, О. Єрмолова, М. Заньковецька, М. Крушельницька, Брюс Лі, І. Миколайчук, К. Соленик, Ч. Чаплін.
- Архітектор:** В. Городецький.
- Бізнесмени та підприємці:** Б. Гейтс, Дж. Рокфеллер.
- Військові:** І. Кожедуб, П. Котляревський, О. Суворов.
- Вчені та винахідники:** Авіцена, Архімед, Дж. Бруно, Е. Галуа, К. Гаусс, Ч. Дарвін, А. Ейнштейн, Л. Земенгорф, В. Каразін, С. Ковалевська, Ю. Кондратюк, Я. Корчак, К. Лінней, І. Ньютон, М. Остроградський, Б. Паскаль, І. Пулюй, Сократ, Н. Тесла, Й. Тимченко, Ж. Фабр, К. Цеолковський, К. Юнг.
- Державні й громадські діячі:** Ганді, Ш. де Голь, М. Грушевський, Данило Галицький, Дж. Дудаєв, Клеопатра, А. Лінкольн, О. Македонський, Н. Махно, Т. Рузвельт, С. Стецько, М. Тетчер, Б. Хмельницький, У. Черчіль, Р. Шухевич.
- Живописці:** І. Айвазовський, К. Білокур, Ван Гог, Л. да Вінчі, Е. Воргол, С. Далі, М. Приймаченко, Н. Хасевич.
- Ілюзіоніст:** Г. Гудіні.
- Літератори:** Г.-Х. Андерсен, Б.-І. Антоніч, А. Ахматова, О. Бердник, Р. Бредбері, Шарлотта, Емілі, Енн Бронте, М. Булгаков, Л. Буссенар, Ж. Верн, В. Винниченко, В. Вульф, М. Гоголь, Д. Давидов, Дж. Даррел, Джек Лондон, Дніпрова Чайка, О. Довженко, В. Єрошенко, І. Жиленко, Жорж Санд, Г. Квітка-Основяненко, С. Кінг, О. Кобилянська, О. Купрін, Дж. Корбетт, І. Котляревський, А. Кримський, Леся Українка, А. Ліндгрен, М. Лукаш, Марк Твен, М. Рильський, Р. Сабатіні, П. Сайденстрікер, В. Симоненко, Г. Сковорода, В. Стефаник, Р. Стівенсон, В. Стус, Н. Суровцева,

- Р. Тагор, О. Теліга, А. Тесленко, П. Тичина, Н. Турбіна, О. Хайям, Гр. Чубай, Т. Шевченко, Шолом-Алейхем.
10. **Музики:** Д. Боуї, М. Глінка, М. Каллас, Ф. Крейслер, Дж. Ленон, П. Маккартні, Ф. Меркюрі, В.-А. Моцарт, М. Мусоргський, Н. Паганіні, І. Стравинський, А. Страдіварі, Л. Утьосов, Ф. Шопен.
 11. **Народний месник:** О. Довбуш.
 12. **Першовідкривачі та мандрівники:** Х. Колумб, Ф. Магеллан, О. Миклухо-Маклай, Ф. Нансен, Н. Тенцинг.
 13. **Провидиця:** Ванга.
 14. **Режисери:** У. Дісней, С. Спілберг.
 15. **Релігійні:** Матір Тереза, Ж. д'Арк, Феодосій Печерський, Йосип Прекрасний, Д. Туптало, Миколай Чудотворець.
 16. **Спортсмени:** Пеле, А. Безсонова, О. Білостінний, В. Борзов, С. Бубка, О. Вітченко, О. Волков, І. Дерюгіна, Н. Добринська, С. Коваленко, В. Куц, А. Паливода, І. Піддубний, О. Сальников, К. Серебрянська, Ю. Седих, О. Тимошенко.
 17. **Скульптори:** М. Дзіндра, К. Клодель.
 18. **Танцівники:** І. Дункан.
 19. **Пірати:** М. Рід.

Марченко Н. П. Соціокультурні стереотипи у новітній українській біографії для дітей.

Ключові слова: біографіка, література для дітей, соціокультурні стереотипи, наративні моделі.

Розглянуто роль і місце біографіки для дітей у формуванні єдиного історичного поля суспільства. Наголошено, що в даному разі автор є інтерпретатором історичного наративу і його суб'єктивна художня правда об'єктивно відтворює як уявлення сучасників про час і історичну персону, так й «історію її життя» у межах суспільного наративного дискурсу. На основі аналізу серії «Життя видатних дітей» показано, що у новітній українській біографії для дітей панують соціокультурні стереотипи часів бездержав'я. Зазначено, що суб'єктивна картина «історичного минулого» є не сумою знань з історії, а цілісною системою історичних сюжетів, маркованих певними стереотипними уявленнями. Тому біографіка для дітей – найдієвіший засіб свідомого формування загальнодержавного історичного дискурсу.

Marchenko N.P. Socio-cultural stereotypes in recent Ukrainian biography study for children.

Keywords: biography study, children's literature, socio-cultural stereotypes, narrative models.

Role and place of biography study for children in forming of single historical social field is discovered. It is stressed that in this case the author is an interpreter of historical narrative and his subjective artistic truth objectively reconstructs both the contemporaries' notion about time and historical personality and "history in life" within social narrative discourse. Based on analysis of series

“Life of Prominent Children”, it is shown that in recent Ukrainian biography study for children dominate socio-cultural stereotypes of statelessness period. It is mentioned that subjective view of “historical past” is not a sum of historical knowledge, but an integral system of historical plots, marked with particular stereotypic concepts. For this reason biography study for children is the most effective mean of conscious forming of nationwide historical discourse.

Марченко Н. П. Социокультурные стереотипы в новейшей украинской биографии для детей.

Ключевые слова: биография, литература для детей, социокультурные стереотипы, нарративные модели.

Рассмотрены роль и место биографии для детей в формировании единого исторического поля общества. Отмечено, что в данном случае автор является интерпретатором исторического нарратива и его субъективная художественная правда объективно воспроизводит как представление современников о времени и исторической персоне, так и «историю ее жизни» в рамках общественного нарративного дискурса. На основе анализа серии «Жизнь замечательных детей» показано, что в новейшей украинской биографии для детей господствуют социокультурные стереотипы времен безгосударственности. Указано, что субъективная картина «исторического прошлого» является не суммой знаний по истории, а целостной системой исторических сюжетов, маркированных определенными стереотипными представлениями. Поэтому биография для детей — лучший способ сознательного формирования общегосударственного исторического дискурса.